

Авдеева Галина Костянтинівна,
провідний науковий співробітник НДІ
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

РОЛЬ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ЗМАГАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На тлі науково-технічного прогресу і стрімкого розвитку інформаційних технологій змінюються способи вчинення і приховування злочинів, а також – підготовки до них. Злочинці у своїй протиправній діяльності використовують досягнення сучасної науки й техніки, залишаючи при цьому специфічні сліди (в т.ч. – цифрові). Це ускладнює роботу слідчого зі збирання доказів та вимагає від нього використання спеціальних знань для оцінки певної доказової інформації. В таких умовах значення висновку експерта як джерела доказів значно зростає.

Як показують результати опитування 325 слідчих МВС України, 76,9 % з них завжди під час розслідування залучають експерта, а 16,2 % слідчих повідомили, що їм доводилося двічі призначати експертизу (первинну й повторну) з метою вирішення тих самих питань. В деяких випадках (2,4 %) висновки експерта навіть спростували слідчу версію.

Слідчі під час анкетування зазначили, що у 85 % випадків залучення експерта позитивно позначається на їх діяльності тому, що це значно прискорює встановлення фактів, які мають значення у провадженні, та зменшує терміни розслідування злочинів. При цьому 11,4 % слідчих зазначили, що їм доводилося стикатися з неякісним проведенням експертиз.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачено посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод (ст. 8), зміцнення судової влади,

підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості (ст. 14), взаємна правова допомога, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, та їх виконання (ст. 24) [1]. У ч. 3 ст. 69 Римського статуту міжнародного кримінального суду зазначено, що сторони можуть самостійно надавати докази [2]. Права сторін на самостійне залучення експерта закріплені в Уставах та процесуальних кодексах Європейських судів [3, с. 131]. При цьому, сторона провадження самостійно обирає експерта (в т.ч. – незалежного) «на свій розсуд» [3, с. 134].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово наголошував на важливості здійснення доказування в межах змагальної судової процедури та дотримання принципу рівності сторін, а також на тому, що держава повинна забезпечувати рівність процесуальних засобів – кожній стороні має надаватись розумна можливість представляти докази в умовах, які не ставлять її в істотно невідгдане становище порівняно з іншою стороною [4, с. 231].

В Україні змагальність сторін, свобода в наданні ними суду своїх доказів та рівність усіх учасників провадження перед законом і судом належать до основних засад судочинства відповідно до ч. 3 ст. 129 Конституції України. Висновки експертів в кримінальному судочинстві України є процесуальними джерелами доказів (ст. 84 КПК України), а збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 93 КПК України). Згідно з ч. 2 ст. 22 КПК України сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК [5]. Це означає, що як сторона обвинувачення, так і сторона захисту мають рівні права на збір і подання інформації, яка, на їх розсуд, має значення для розкриття злочину.

У постанові Верховного суду (справа № 753/10028/18, провадження № 51-121км20) від 5 серпня 2020 р. зазначено, що «законодавець, передбачивши у ч. 2 ст. 101 КПК право сторони захисту надати суду висновок експерта, тим самим передбачив і обов'язок суду його розглянути у сукупності з іншими доказами» [6].

Однак, сторона захисту і потерпілий не мають реальної можливості самостійно залучити експерта (в т.ч. – незалежного) через відсутність доступу до матеріалів і речових доказів, які потребують експертного дослідження, а також через законодавчі перепони і прямі заборони на проведення криміналістичних, судово-медичних та судово-психіатричних судових експертиз (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу») найбільш кваліфікованими незалежними (приватними) судовими експертами.

Таких проблем не існує у країнах-членах Європейського Союзу завдяки тому, що «відомча підпорядкованість» судових експертів у цих країнах не має вирішального значення при їх обранні для проведення судової експертизи або попереднього дослідження. Зокрема, суд ЄС доручає проведення судових експертиз не лише експертам спеціалізованих експертних установ, а й будь-якій приватній особі, колективу осіб, комісії осіб або будь-якій установі [7]. Основним критерієм для обрання особи як експерта є наявність у неї спеціальних знань у певній галузі. Відповідно до Рекомендацій Федерального суду ФРН, суд самостійно вирішує питання про те, чи достатньо у експерта спеціальних знань [8, с. 120].

Результати анкетування 125 слідчих МВС України показали, що 88 % з них вважають доцільним надати можливість стороні захисту і потерпілому самостійно залучати експерта. Однак, через відсутність розробленого механізму залучення експерта стороною захисту, лише 44 % респондентів допускають можливість надання їй об'єктів для проведення експертизи.

Задля реалізації принципу змагальності сторін кримінального провадження необхідно забезпечити принцип рівності сторін у використанні ними спеціальних знань під час збирання доказів. Це стане можливим після законодавчого врегулювання порядку залучення експерта (в т.ч. – недержавного) стороною захисту.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Редакція від 30.11.2015. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Римський статут міжнародного кримінального суду. Редакція від 16.01.2002. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

3. Белоглазек А.И., Хотова Р. Эксперты в международных условиях (в гражданских и уголовных судебных процессах, арбитражных и инвестиционных разбирательствах). К.: Таксон, 2011. 504 с.

4. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». Київ : ВАІТЕ, 2017. 234 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Редакція від 14.01.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Постанова ККС ВС від 05.08.2020 № 753/10028/18 (51-121км20). Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90906049>.

7. Протокол (№ 3) про Статут Суду Європейського Союзу (Протокол про Статут Суду Європейського економічного співтовариства). Стаття 25. Редакція від 13.12.2007. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_618?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%8C#w1_2.

8. Филимонов Б. А. Основы теории доказательств в германском уголовном процессе : Монография. М. : Спартак, 1994. 157 с.

Александренко Олена Віталіївна,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Женунтій Володимир Іванович,

провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПЕРСПЕКТИВИ Й ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ДАНИХ ГЕНОМНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ В РОЗКРИТТІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Стан справ зі злочинністю в Україні вимагає використання найбільш ефективних заходів для своєчасного встановлення і затримання злочинців. Одним з таких заходів, успішно апробованих в інших країнах (Велика Британія, Канада, США, країни Європи та ін.), є впровадження методів ДНК-аналізу для геномної реєстрації громадян. Геномна інформація при цьому може бути використана для попередження, розкриття та розслідування злочинів, встановлення злочинців, розшуку зниклих без вести.

Отримання, зберігання та використання для ідентифікації людини її ДНК (так званий «генетичний профіль») підвищить ефективність боротьби зі злочинністю, в тому числі в таких актуальних її напрямках, як тероризм, екстремізм, тяжкі та особливо тяжкі злочини (вбивства, зґвалтування та ін.), розшук безвісти зниклих і викрадених людей. В цілому ряді випадків інформація про ДНК може виявитися єдиним способом для встановлення особи людини або осіб, які перебувають в родинних з нею стосунках.

Важливе значення має використання геномної інформації в розкритті серійних вбивств, у тому числі так званих «сексуальних» (або сексуально-садистських), а також для виявлення педофілів. Виходячи з мотиву та особливостей вказаних злочинів, часто відсутні